

## ԳԵՎՈՐԳ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

*DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v2i65.106*

## ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սույն հոդվածում քննվում է 20-րդ դարի հայ արձակի նոր շրջանի ինքնատիպ դեմքերից մեկի՝ Գևորգ Դևրիկյանի ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը: Ակնարկային ձևով նշվում է 1960-80-ական թթ. գրողների ստեղծագործությունները՝ կարևորելով նրանց տեղն ու դերը հայ գրականության մեջ, ինչպես նաև նրանց կողքին առանձնացնելով Գևորգ Դևրիկյանի ստեղծագործության նշանակությունը: Ընդգծվում է Գ. Դևրիկյանի ստեղծագործությունների կապը հայ մշակույթի նշանավոր գործիչների հետ, ինչպես նաև պատմության գեղարվեստականացումը: Թվարկված են առաջին շրջանի ստեղծագործությունները, ակնարկներն ու վիպակները, վեպերն ու պատմավեպերը, պատմական ու երգիծական թեմաներով պատմվածքների ժողովածուները՝ նշելով նրանց տեղն ու դերը խորհրդահայ արձակի կողքին: Առանձնացված են նաև Գևորգ Դևրիկյանի պատմավեպերը, որոնք իրենց ուրույն տեղն ունեն խորհրդահայ պատմավեպերի շարքում: Այս պատմավեպերում արծարծված խնդիրներն ու հարցադրումներն ունեն այժմեական հնչեղություն ու պատկերում են մերօրյա կյանքը: Շեշտադրված է Գ. Դևրիկյանի պատմավեպերի կարևորությունը, դիդակտիկ-ուսուցողական լինելը, ինչպես նաև հայրենասիրական վառ դրսևորումները: Հոդվածում նշվում են նաև գիտահանրամատչելի ստեղծագործությունները՝ կարևորելով հեղինակի մեծ ներդրումն այս ոլորտում: Գիտահանրամատչելի ուսումնասիրություններում ու հոդվածներում նկատելի է, որ դրանք գրված են գրողի գրչով, որ ցանկացած հարցի ու երևույթի քննարկումը բուն եզրահանգումից բացի ներկայացված է գեղարվեստական ընդհանրացվածությամբ, հայոց պատմության ու մշակույթի մեծերին նվիրված դիմանկարները դառնում են գեղարվեստական գրական

կերպարներ: Կարևոր տեղ է հատկացված «Հայոց մեծերը» աշխատությանը, որը նախատեսված է հայոց պատմությամբ, գրականությամբ և մշակույթով հետաքրքրվող ընթերցողների համար: Հոդվածից անմասն չեն մնացել պատմվածքների ժողովածուները, որոնք գրված են միջնադարյան վկայությունների հիման վրա: Իր գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում պատկերելով միջնադարյան գրիչ-ծաղկողներին՝ Գ. Դևրիկյանը նշում է, թե ինչ պայմաններում են ընդօրինակվել ու ստեղծվել միջնադարյան մագաղաթե գիրը, տալիս ու անտունին:

*Բանալի բառեր և արտահայտություններ. պատմավեպ, գեղարվեստականացում, դիդակտիկ-ուսուցողական, գրիչ-ծաղկողներ, հոգևոր արժեքներ, գիտահանրամատչելի, հայոց պատմություն, միջնադար, պատմվածք, մշակույթ:*

#### ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն հոդվածում կիրառել ենք համակարգային, վերլուծական ու համեմատական մեթոդները:

#### ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1960-80-ական թվականներին հայ գրականությունը և մշակութային կյանքը նշանավորվում է ստեղծագործական նորանոր ձեռքբերումներով: Այս շրջանի գրական սերնդի ներկայացուցիչները հանդես եկան թեմատիկ և ժանրային նոր որոնումներով: Նրանք հեռավոր անցյալի լավագույն ավանդները կապում էին ներկայի հետ՝ ժողովրդի սոցիալական ու քաղաքական պայքարի պայծառ էջերն ի տես դարձնելու սերունդներին: Կարևորվում է հայ ժողովրդի անցյալի, կրոնական հավատալիքների, հերոսական դրվագների գեղարվեստական կերպավորումը:

«Ազգային արմատների ու նախահիմքերի գեղարվեստական մշակումները՝ ժամանակակից պատմագրության և գիտական-հետազոտական այլ ոլորտների ընձեռած նոր տվյալների ու հայտնությունների լուսարձակով, շատ բան կարող են տալ ոչ միայն ազգային կերտվածքի, ազգային հոգեբանության տիպական

հատկանիշները վերակենդանացնելու, ոչ միայն մեր հազարամյա պատմության փորձն ու դասերը ընդհանրացնելու, այլև ժողովրդյան կյանքի այսօրվա դինամիկան առավել ամբողջական գնահատելու դիտանկյունից» (Արզումանյան Ս., 1990):

Հայ ժողովրդի փառահեղ անցյալը նկարագրվում է Հայկ Խաչատրյանի ստեղծագործություններում՝ «Էրեբունի» (1968), «Տիգրան Մեծ» (1972), «Արտավազդ» (1975), «Արտաշես» (1980) պատմավեպերում, որոնցում հեղինակը մեծ տեղ է հատկացնում հայ հեթանոսական ժամանակների առասպելաբանությանը: Հայ հեթանոսական դարերի պատկերման միջոցով Հայկ Խաչատրյանին հաջողվեց կերտել հայ ժողովրդի մաքառման և գոյապայքարի փայլուն էջեր: 60-ականների գրական սերնդի ներկայացուցիչներից էր նաև Պերճ Զեյթունցյանը, որի «Արշակ Երկրորդ» վեպը (1977) նոր ձեռքբերում էր հայ պատմավիպասանության համար: Զորայր Խալափյանի «Մեռնող հառնող» վեպում (1975) ևս մեծ տեղ է հատկացվում ժողովրդական խաղերին, ավանդույթներին և ծեսերին: Վ. Գրիգորյանի համար էլ «Աղամամուր» (1984) վեպն է դառնում անցյալն արժևորելու և հայոց պատմության լավագույն էջերը ներկայացնելու միջոց: Գրեթե նույն անցյալի վերարժեքավորման գաղափարներն ենք նկատում Հովհաննես Մելքոնյանի «Քարավանը» և «Իմ Մելքոն պապը» վեպերում (1971), որոնցում հեղինակը պատկերում է եղեռնից հետո գաղթականների ճակատագիրը և համառ հայի գոյատևումն ու պայքարը: Վերոնշյալ գրողների գրեթե բոլորի ստեղծագործություններում վերարժևորվում է հայոց պատմությունը, ժողովրդական, ավանդական ծեսերն ու ավանդույթները, կրոնական հավատալիքներն ու հայոց պատմության լավագույն էջերը:

60-ականների պատմագեղարվեստական փորձը նպաստեց նաև երիտասարդ գրողների կայացմանը: Արդեն Վարդան Գրիգորյանի «Հավերժական վերադարձ» (1981), «Դար կորստյան» (1985) և Արմեն Մարտիրոսյանի «Մազե կամուրջ» (1986) վեպերը հաստատեցին անցյալի նոր մեկնաբանման և վերարժեքավորման կարևորությունն ու կապը այսօրվա իրականության հետ: Այս շրջանի գրողների հիմնախնդիրը դարձավ նորովի ներկայացնել պատմությունն ու վերարժեքավորել անցյալի փորձն ու դասերը, պատմության առեղծվածներում փնտրել այժմեական լուծումներ:

### ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նույն այս ժամանակահատվածում հանդես եկավ հայ արձակի նոր շրջանի ինքնատիպ դեմքերից մեկը՝ Գևորգ Դերիկյանը:

1969 թ. Գ. Դերիկյանը կազմում և խմբագրում է մեծ երգահանին՝ Կոմիտասին, նվիրված «Գարուն ա..» (**Դերիկյան Գ., 1969**) և «Ձոներ Թումանյանին» (**Դերիկյան Գ., 1969**) բանաստեղծությունների ժողովածուները:

Գնահատելով Գ. Դերիկյանի ստեղծագործության առանձնահատկությունները՝ արվեստաբան-քննադատ Լ. Մուրաֆյանը գրում է. «Գևորգ Դերիկյանը գրականություն չեկավ մեծ հավակնություններով, գեղարվեստական հեղափոխություններ իրականացնելու բուռն կրքով: Նա եկավ համեստ ու անաղմուկ, սակայն աստիճանաբար տեղ գրավեց մեր գրականության անվանիների շարքում և հատկապես կարևոր ձեռքբերումներ ունեցավ պատմական թեմայի արտացոլման ասպարեզում: Ու սա պատահական չէր» (**Մուրաֆյան Լ., 2002**):

Գևորգ Դերիկյանը, քաջատեղյակ լինելով միջնադարյան գրականությանը, հայ բանահյուսությանը, հայ ժողովրդի պատմությանը, դառնում է հայոց պատմության տարբեր դրվագների գեղարվեստական կերպավորողը: Պատմության խորհուրդն ընկալում է յուրովի, անցյալի հերոսական էջերում գտնում է արդիական խնդիրներ և լուծումներ: Միջնադարյան հիշատակարանների և վիմական արձանագրությունների տողերից Վիգեն Խեչումյանի նման տարբեր պատմվածքներ է գրում՝ որպես փոքր կտավի գործեր: Նաև իր երեք պատմավեպերով՝ գեղարվեստորեն մարմնավորում է պատմական երկու կարևոր դարաշրջաններ՝ հայ ժողովրդի պատմության հարյուրամյա խաղաղության 10-11-րդ դարերի միջև ընկած շրջանը և 17-րդ դարի երկրորդ կեսի ազատագրական ոգորումների տասնամյակները:

Գ. Դերիկյանի ստեղծագործությունները նվիրված են հայ ժողովրդի պատմությանն ու հայ մշակույթի նշանավոր գործիչներին, հայ բանահյուսությանն ու միջնադարյան գրականությանը և արժարժում են արդիական հնչեղություն ունեցող խնդիրներ ու տարբեր հարցեր: Հայրենասիրությամբ է ներծծված նրա ստեղծագործության ամեն դրվագ, իսկ թեմատիկան արդիականությունն է՝ անցյալի

պատմության ու ներկայի հետ տարված զուգահեռով և մերօրյա կյանքի մտահոգություններով:

1972 թվականին հրատարակում է իր առաջին գրքույկը՝ «Կոչմանը հավատարիմ» (Դերիկյան Գ., 1972) վերնագրով, ապա նույն թվականին լույս է տեսնում «Անխախտ միություն» (Դերիկյան Գ., 1972) ընդարձակ ակնարկը:

1975 թվականին լույս է տեսնում «Սրբացած հուշարձան» աշխատությունը, որտեղ հեղինակն անդրադառնում է ռուս-պարսկական պատերազմի իրադարձություններին, մայր Մոնտրեգորի և նրա ջոկատի սխրանքին, 1826-1828 թթ. դեպքերին, Օշականի ճակատամարտին, Երևանի բերդի գրավմանը: Առավել շեշտադրված է հայ կամավորականների ռուսական բանակի հետ մարտնչելը:

1977 թվականին Գ. Դերիկյանը «Ավանգարդ» թերթում Հ. Աբրահամյանի հետ հրատարակում է «Ճակատագրի ճանապարհներ» ակնարկաշարը, որն (առանձին գրքով՝ 1978 թ.) արժանանում է Հայաստանի ժուռնալիստների միության մրցանակին: Առաջին ծավալուն աշխատանքը «Վիրավոր կռունկ» վեպն է (1973), որի երկրորդ (վերամշակված) տարբերակը լույս է տեսնում 1977 թվականին: «Վիրավոր կռունկ» (1977) վեպն իր արդիական հարցադրումներով, հայկական գաղթաշխարհի փայլուն նկարագրություններով, ազգային-ազատագրական պայքարի յուրօրինակ գաղափարով, պանդուխտ հայից ազգապահպանման քարոզիչ դարձած հայի կերպարով՝ համոզվեցինք, որ այն առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում խորհրդահայ վեպերի շարքում:

1980 թվականին հրատարակված «Մաքառումը» պատմական և երգիծական թեմաներով պատմվածքների ժողովածու է:

Անվիճելի է նաև Գ. Դերիկյանի ներդրումը ոչ միայն փոքր արձակի զարգացման գործում, այլև մանկական գրականության ասպարեզում: Այս ամենի վկայությունը «Մանկության տունը» (1989) պատմվածքների ժողովածուն է:

1983 թվականին Գ. Դերիկյանը հրատարակում է Անիին նվիրված եռերգության առաջին պատմավեպը՝ «Տրդատ ճարտարապետը», իսկ 1986 թ.՝ «Գոյամարտը», երրորդ վեպը՝ «Խորհուրդը մաքառմանը», դեռևս անտիպ է: Գրողի գաղափարների գեղարվեստական մարմնավորումը գտնում ենք վերոնշյալ

պատմավեպերում, որտեղ հստակ երևում է դերիկյանական ձեռագիրը:

Հայ ժողովրդի պատմության բովանդակությունն իր հարստությամբ ընկալելու տեսանկյունից կարևորվում են նաև Գևորգ Դերիկյանի ստեղծագործությունները: Շարունակելով հայ դասական պատմավեպի ավանդները՝ «Տրդատ ճարտարապետ» (1983) և «Գոյամարտ» (1986) պատմավեպերում Գ. Դերիկյանը գեղարվեստականացնում է պատմությունը՝ հավատարիմ մնալով պատմական փաստերին:

Հեղինակը կանխագգում էր սկսվող Արցախյան հերոսամարտը և իր վեպերով զգաստացման կոչ հղում սերունդներին: Գ. Դերիկյանի պատմավեպերն իրենց արդիականությունն ու հնչեղությունն ունեն իրենց հայրենասիրական բարձր ոգով, լինելության համար մղած մարտերով, ազատատենչ մղումներով ու ազգային պետական մտածելակերպի կերտման գործընթացով կարող են ճիշտ կողմնորոշել և օգնել ապագա սերունդներին՝ քարոզելով չընկրկել, պայքարել ու ստեղծել հզոր պետականություն:

«Դերիկյանը ակտիվ խառնվածք է, հաճախակի հանդես է գալիս նաև ակնարկներով, պատմվածքներով, հրապարակախոսական հոդվածներով և այլն, ցայսօր նրա հրապարակած գործերը, այնուամենայնիվ, հաստատում են վիպական ժանրերի հանդեպ գրողի առավել հակումը» (Արզումանյան Ս., 1990), - նշում է Ս. Արզումանյանը:

Գևորգ Դերիկյանի գրական ժառանգության մասն են կազմում նաև երգիծական պատմվածքները և Հայրենական մեծ պատերազմի տարիների սերնդի մանկությունը պատկերող «Երկրագունդը կլոր է» վիպակը (Դերիկյան Գ., 1985):

Մեծ է նաև Գ. Դերիկյանի ներդրումը գիտահանրամատչելի ստեղծագործություններում: Գիտահանրամատչելի ուսումնասիրություններում և հոդվածներում բուն հետազոտական աշխատանքի կողքին նկատելի է, որ դրանք գրված են գրողի գրչով, որ ցանկացած հարցի ու երևույթի քննարկումը բուն եզրահանգումից բացի ներկայացվում է գեղարվեստական ընդհանրացվածությամբ, հայոց պատմության ու մշակույթի մեծերին նվիրված դիմանկարները դառնում են գեղարվեստական գրական կերպարներ:

Գ. Դերիկյանի գիտահանրամատչելի ստեղծագործություններից տարածա-  
ժամանակային և թեմատիկ ընդգրկմամբ առանձնանում է «Հայոց մեծերը» (2012)  
աշխատությունը: Գիրքը նախատեսված է հայոց պատմությամբ, գրականությամբ և  
մշակույթով հետաքրքրվող ընթերցողների լայն շրջանակի համար:

Պատմությունը գեղարվեստորեն ներկայացնելը Գ. Դերիկյանի  
ստեղծագործության հենքն է: Նա չհասցրեց տպագրված տեսնել գիրքը, որի Ա  
հատորը լույս է տեսնում մահից հետո՝ 2012 թվականին: Գրքի՝ «Հայոց մեծերը և  
հայրս» նախաբանի հեղինակ Վարդան Դերիկյանը գրում է. «Գրքեր կան, որոնք  
լինելով այս կամ այն հեղինակի վերջին գիրքը՝ միաժամանակ նրա անցած  
ստեղծագործական կյանքի յուրօրինակ հանրագումարն են դառնում: Այդպիսին  
եղավ և հորս «Հայոց մեծերը» շարքը, որն սկսելով մեր ժողովրդի հերոսական  
նախահայր Հայկ Նահապետից՝ հասնում է մինչև երջանկահիշատակ Վազգեն  
Առաջին՝ ընդգրկելով հայոց պատմության, մշակույթի և գրականության նշանավոր  
գործիչներին և այս բնագավառի մի շարք հավաքական հասկացությունների  
նվիրված 147 դիմանկար-էսսեներ» (Դերիկյան Գ., 2012):

Գրքում գետեղված գեղարվեստական ակնարկ-էսսեները նվիրված են մեր  
մշակույթի առանցքը կազմող հայոց մեծերին՝ արքաներին, պատմիչներին,  
հասարակական-քաղաքական գործիչներին, գրիչ-ծաղկողներին, տպագրիչներին,  
անվանի ճարտարապետներին, տաղերգուներին ու բանաստեղծներին,  
ուսուցչապետներին ու գրողներին, որոնց թողած հարուստ ժառանգությունը դարեր  
շարունակ կրթել ու դաստիարակել է սերունդներին:

«Հայոց մեծերը» գրքում հեղինակը, վկայակոչելով հայոց պատմության  
հիշարժան էջերը և հիշատակությունները, այնտեղից պեղելով բարոյականն ու  
մարդկային որակները՝ հայրենասիրություն, քաջություն, անձնասիրություն և  
աշխատասիրություն, գիրքը դարձնում է դաստիարակության համար կարևոր  
աղբյուր: Հակադրելով օրինակելին ու խոտելին, բարին ու չարը՝ նա վեր է հանում և  
մատաղ սերնդին փոխանցում հայոց պատմության ուսանելի դասերը: Գրքի  
ընդհանուր գաղափարը խթանում է ազգային դաստիարակությունը,  
ազատասիրության և հայրենասիրության քարոզումը:

Հայոց փառահեղ անցյալի, արքաների, նշանավոր հայ գործիչների մասին այս պատմությունները նպաստում են մեր ժողովրդի անցյալն առավել ճանաչելի դարձնելուն: Գիրքը կազմված է երկու հատորից: Արդեն տպագրված առաջին հատորը սկսվում է Հայկ Նահապետով և ավարտվում Բաֆֆիով, իսկ տպագրվելիք երկրորդ հատորի առաջին դիմանկարը նվիրված է Ղևոնդ Ալիշանին, և հատորը եզրափակվում է Վազգեն Առաջինի մասին շարադրանքով: Երկու հատորները միասին ընդգրկում են 147 դիմանկար՝ գրված գիտական վերլուծական խորքով և գեղարվեստական շնչով:

«Գևորգ Դերիկյանի «Հայոց մեծերը» գրքի Ա հատորը» հոդվածում մանրամասն վերլուծելով գրողի վերոնշյալ աշխատանքը՝ Աելիտա Դոլուխանյանը գրում է. «Հայ միջնադարի մեծերի նման Գևորգ Դերիկյանն էլ իր ժամանակակիցներին և գալիք հայ սերունդներին դեռ դպրոցական հասակից կապում է հայրենիքի հետ՝ հայրենասիրությունը համարելով մարդու գերագույն զգացմունքը» (Դոլուխանյան Ա., 2017):

Հանրամատչելի էսսե-ակնարկներին Գ. Դերիկյանն ավելացնում է գիտական հիմնավորումներ ու փաստեր՝ պատանիներին ու երիտասարդներին ներարկելով հայրենասիրական վեհ գաղափարներ, անցյալի հոգևոր բարձր արժեքներ, որոնք հացի նման անհրաժեշտ են այսօրվա երիտասարդությանը: Իրենց հերթին են սպասում գրողի թե՛ այս շարքի երկրորդ հատորը և թե՛ մի շարք այլ անտիպ գործեր:

Գևորգ Դերիկյանի տարբեր ստեղծագործություններից և հրապարակագրությունից եկող «Հայոց մեծեր» գրքում ի մի են հավաքվել մի շարք կերպարներ, արդեն որպես պատմավավերագրական շարադրանքով գրական դիմանկարներ: Գևորգ Դերիկյանի «Հայոց մեծերը» գիրքը ընդգծում է բարոյական և հոգևոր դաստիարակության անհրաժեշտությունը մարդու կյանքում, առաջադրում ազգային պատմությունն ու մշակույթը սեփական հոգում կրելու վեհ գաղափարը: Հեղինակն առաջադրում է ազգապահպանման խնդիրներ, որն այսօր ավելի քան պահանջված է և խիստ անհրաժեշտ:

Արժեքավոր է նաև Գ. Դերիկյանի «Ճակատագրի ճանապարհներ» (1978) ակնարկաշարը և «Հարգանք» (1987) գրական-հրապարակախոսական երկը: Խորհրդանշական է «Հարգանք» գրքի վերնագիրը: Գրքում տեղ գտած

հրապարակախոսական տարբեր հոդվածներով Գ. Դերիկյանն ուսուցանում է հարգել անցյալի ավանդները, ժողովրդական բոլոր այն սովորույթները, որոնք կենսունակ են, հասարակական չգրված բարոյական նորմերը և ընդհանրապես այն ամենը, ինչն ունի դաստիարակչական նշանակություն և նպաստում է սերնդեսերունդ բարոյական ավանդների փոխանցականությանը: Լայն է նաև «Հարգանքի» թեմատիկ ընդգրկումը. հայրենասիրական թեմաներից մինչև ամենօրյա կենցաղի, մարդկային բարության և ազգային սովորույթների հարցերը: Տարածաժամանակային համապատկերում գրողը պահպանում է առօրյա կյանքի բնորոշ կողմերը: Ժողովածուն սկսվում է «Հայրենասիրություն» հոդվածով, ապա շարունակվում արտաքուստ կենցաղային թվացող հարցերի արծարծմամբ, որը հատուկ խորհուրդ ունի:

«Հայրենասիրություն» հոդվածում Գ. Դերիկյանը վեր է հանում այն վեհացնող և անփոխարինելի զգացումը, որը կոչվում է հայրենիք: Ինչպես գրում է հեղինակը. «Հայրենասիրություն. սա նվիրվածությունն է հողին, լեզվին, մշակույթին, նախնիների ստեղծած-ավանդածին: Եվ այդ խորունկ ու սրբազան զգացմունքը ձգվել է դարերի միջով՝ հարստանալով մեծ սխրանքների պատմությամբ: Հայրենասիրությունը միշտ ու մշտապես եղել է մարդկային ամենաուժեղ ու ամենավսեմ զգացմունքը, որը հարստացնում է հոգին, ուժ տալիս ապրելու և պայքարելու, մարդ անհատին դարձնում քաղաքացի, խորհող ու մտածող, դարձնում հոգատար ու անհանգիստ: Եվ անհատն իր կյանքի իմաստն արդեն տեսնում է հայրենի երկրին օգտակարության մեջ» (Դերիկյան Գ., 1987):

Մեջբերելով հայրենասիրության օրինակներ Մովսես Խորենացու, Եղիշեի, Խ. Աբովյանի, Ռ. Պատկանյանի, Մ. Նալբանդյանի, Պ. Դուրյանի, Վ. Տերյանի, Հ. Պարոնյանի և այլոց ստեղծագործություններից՝ հեղինակը հավաստում է, որ հայրենասիրությունը «հպարտություն է ու սփոփանք, մե՛րթ անձնագոհության կոչ, մե՛րթ ցասումնալից ահազանգ»:

Հոդվածների սույն ժողովածուն կարևորում է նոր սերնդի հայեցի դաստիարակությունը, նպաստում է կյանքն արժևորելու և բովանդակալից դարձնելու մղմանը: Այն նաև ուսանելի օրինակ է, թե ինչպես պետք է սերնդեսերունդ փոխանցել

անցյալի ավանդները:

Գևորգ Դերիկյանի բոլոր ստեղծագործությունները՝ «Սրբացած հուշարձան» (1975), «Վիրավոր կռունկ» (1977), «Ճակատագրի ճանապարհներ» (1978) ակնարկաշարը, «Մաքառում» (1980), «Տրդատ ճարտարապետ» (1983), «Երկրագունդը կլոր է» (1985), «Գոյամարտ» (1986), «Հարգանք» (1987) (հրապարակախոսական հոդվածների ժողովածու), «Մանկության տունը» (1989), «Հայոց մեծերը» (2012) և այլն, գրված են ժամանակի հարցադրումներին համահունչ, արժարժու էն այժմեական խնդիրներ: Նրա գրեթե բոլոր և՛ գեղարվեստական ստեղծագործությունները, և՛ հրապարակախոսական հոդվածները, և՛ գիտահանրամատչելի աշխատությունները ներծծված են հայրենասիրությամբ և քարոզում են սիրել հայրենիքը անձից առավել, դառնալ օրինակելի քաղաքացի, պահել ազգային ու մայրենին, ինչպես նաև գնահատել հոգևորն ու մշակութային արժեքները:

Գևորգ Դերիկյանը հեղինակ է նաև մի պատմական պիեսի՝ «Մաքառում», որը հեռուստատեսային բեմականացման ենթարկվեց 1990 թ. և ցուցադրվեց Մոսկովյան կենտրոնական հեռուստատեսությամբ: Այն պատմում է Գլաձորի համալսարանի ուսուցչապետ և միջնադարյան ճանաչված մատենագիր Եսայի Նչեցու և նրա սաների ազգապահպան գործունեության մասին: Ահա թե ինչ է գրում Ղևոնդ Ալիշանը «Միսական» աշխատության մեջ Եսայի Նչեցու և նրա սաների մասին՝ վկայակոչելով նշանավոր ուսուցչապետին բնութագրող մի հիշատակարան՝ գրված 1318 թվականին. «... ի հրեշտակաբնակ մենաստանիս, որ կոչի Գլաձոր, զոր համարձակիմ զսա կոչել Երկրորդ Աթենք և մայրաքաղաք ամենայն իմաստից...ի վարժապետութեանս քաջ հռետորի և ամենիմաստ ֆիլիսաֆայի Եռամեծին Եսայեայ՝ ճշմարիտ պատկերի Աստուծոյ և Հոգւոյն ընդունողի, խոհեմ, հեզ և արի հոգոյն, յորում կամք դեգերեալ ի դրունս իմաստից սորա՝ բազումք աշակերտեալ բանին ճշմարտութեան» (Ալիշան Ղ. 2009):

Այն միտքն է ընդգծվում, որ միջնադարյան Հայաստանի վարդապետարանները աստվածաբանական կրթություն տալուց բացի մեծ դեր են խաղացել ազգային մշակույթի զարգացման և ազգային ինքնության պահպանման

գործում: Ինչպես «Տրդատ ճարտարապետ» պատմավեպը, այնպես էլ այս պիեսը կառուցված է համալսարանի սաներից մեկի հոգեբանական դրամայի վրա՝ սեր և կուսակրոնության ուխտ:

### ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով՝ Գ. Դերիկյանի ստեղծագործության հիմքը դիդակտիկ արձակն է. դիդակտիկ-ուսուցողական գրականությամբ հեղինակը ընթերցողին մղում է սիրել հայրենիքը, ճանաչել ու իմաստավորել անցյալի հոգևոր արժեքները և վառ պահել մայրենին: Հայրենասիրական գաղափարները կազմում են նրա ստեղծագործության առանցքը:

Գևորգ Դերիկյանն ընթանում է պատմության քառուղիներով և որպես գրող ընտրում արդիական հնչեղություն և կյանքի հուզիչ պատկերներ ունեցող դրվագներ: Ներկայացնելով Գ. Դերիկյանի ստեղծագործության ընդհանուր պատկերը՝ անհրաժեշտ է հավելել, որ մի շարք ստեղծագործություններ, հրապարակախոսական երկեր, ինչպես նաև գիտահանրամատչելի աշխատություններ լույս են տեսել և շարունակում են լույս տեսնել գրողի անժամանակ մահվանից հետո:

### ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ալիշան Ղ. (2009), Միսական, Երևան, «Հայագիտակ» հրատ.:
2. Արզումանյան Ս. (1990), Խորհրդահայ վեպը, գիրք 4, Երևան, Խորհրդահայ գրող հրատ.:
3. Դուլիսանյան Ա. (2017), Գևորգ Դերիկյանի <<Հայոց մեծերը>> գրքի Ա հատորը, Հայրենասիրության պատգամաբերը (հոդվածների ժողովածու), Երևան, <<Լուսակն>> հրատ., էջ 9-22:
4. Դերիկյան Գ. (1969), Գարուն ա., Երևան, Հայաստան հրատ.:
5. Դերիկյան Գ. (1969), Ձոներ Թումանյանին, Երևան, Հայաստան հրատ.:
6. Դերիկյան Գ. (1972), Կոչմանը հավատարիմ, Երևան, Հայաստան հրատ.:
7. Դերիկյան Գ. (1972), Անխախտ միություն, Երևան, Հայաստան հրատ.:

8. **Դևրիկյան Գ. (1985)**, Երկրագունդը կլոր է, Երևան, Սովետական գրող հրատ.:
9. **Դևրիկյան Գ. (2012)**, Հայոց մեծերը, գիրք Ա, Երևան, Գասպրինտ հրատ.:
10. **Դևրիկյան Գ. (1987)**, Հարգանք, Երևան, Սովետական գրող հրատ.:
11. **Մութաֆյան Լ. (2002)**, Գեղարվեստական պատմագրության մեծ նվիրյալը, «Հայաստան», ուրբաթ, հոկտեմբերի 4:

#### REFERENCES

1. **Alishan Gh. (2009)**, Sisakan / Sisakan/, Yerevan, Hayagitak ed., p. 133.
2. **Arzumanyan S. (1990)**, Xorhrdahay vepy' /The Soviet Armenian novel/, volume 4, Yerevan, Soviet Armenian writer ed., , pp. 474-475.
3. **Dolukhanyan A. (2017)**, Gevorg Devrikyani <<Hayoc mec'ery'>> grqi A hatory', Hayrenasirowt'yan patgamabery' /The firs volume of Gevorg Devrokyan's "Great people of Armenia" book/. "A messenger of patriotism "(article journal), Yerevan, «Lusakn»., p. 9-22.
4. **Devrikyan G. (1969)**, Garown a.Garun a., Yerevan, Armenia ed.
5. **Devrikyan G. (1969)**, D'oner T'owmanyandin /Devotions to Tumanyan/, Yerevan, Armenia ed.
6. **Devrikyan G. (1972)**, Kochmany' havatarim /The Power of Belief/, Yerevan, Armenia ed.
7. **Devrikyan G.( 1972)**, Anxaxt miowt'yown /Unbroken Union/, Yerevan, Armenia ed.
8. **Devrikyan G. (1985)**, Erkragowndy' klor e' /The Earth is Round/, Yerevan, Soviet writer ed. .
9. **Devrikyan G.(2012)**, Hayoc mec'ery' /The Great Armenian Figures/, volume A, Yerevan, Gasprint ed. p. 3.
10. **Devrikyan G.(1987)**, Harganq /Respect/, Yerevan, Soviet writer ed. pp. 5-7.
11. **Mutafyan L. (2002)**, Gegharvestakan patmagrowth'yan mec' nviryaly'/ The Great Devotee of Artistic Historiography/, "Armenia", Friday, October 4, p. 3.

Анна Еркянян

## Творческий мир Геворга Девриkyяна

## Заклyчение

*Ключевые слова и выражения:* исторический роман, эстетизация, обучающе-дидактический, переписчики-иллюстраторы рукописей, духовные ценности, научно-популярный, история Армении, средневековье, рассказ, культура.

В настоящей статье представлена общая характеристика творчества Геворга Девриkyяна, одной из самобытных фигур нового периода армянской прозы XX века. В статье дается обзор произведений писателей 1960-80-ых гг., указывается их место и роль в армянской литературе и выделяется значение творчества Геворга Девриkyяна. Подчеркивается связь произведений Г. Девриkyяна с выдающимися деятелями армянской культуры, а также представлена проблема эстетизации истории. Перечислены произведения первого периода творчества писателя, очерки и повести, романы и исторические романы, сборники рассказов исторической и сатирической тематики с указанием их места и роли в армянской советской прозе. Выделены также исторические романы Геворга Девриkyяна, которые занимают особое место в ряду армянских советских исторических романов. Выдвинутые в этих исторических романах проблемы имеют актуальное звучание и изображают современную жизнь. Подчеркивается важность исторических романов Г.Девриkyяна, их обучающий и дидактический характер, а также яркое проявление в них патриотизма.

В статье также рассматриваются научно-популярные произведения писателя, подчеркивая большой вклад автора в этой области. При прочтении научно-популярных произведений и статей сразу заметно, что они вышли из-под пера писателя: при рассмотрении любого вопроса и явления помимо собственно заключения здесь представлены художественные обобщения, а портреты великих деятелей армянской истории и культуры перерастают в художественные образы. Важное место отведено произведению «Великие армяне», предназначенному для читателей, интересующихся армянской историей, литературой и культурой.

В статье также рассмотрены сборники рассказов, в основу которых легли

средневековые свидетельства. Изображая почти во всех своих произведениях средневековых переписчиков и иллюстраторов рукописей, Г. Деврикян описывает условия, в которых копировались и создавались средневековые пергаментные свитки, таги (распевы) и антуни (песни бездомного).

**Anna Yerkanyan**

### **The Creative World of Gevorg Devrikyan**

#### **Conclusion**

**Key words and expressions:** historical novel, aestheticization, educational and didactic, copyists-illustrators of manuscripts, spiritual values, popular science, the history of Armenia, the Middle Ages, story, culture.

The present article presents the general description of the creative work of Gevorg Devrikyan, one of the original figures of the new period of Armenian prose of the 20<sup>th</sup> century. The article provides an overview of the works of writers of the 1960-80s, indicates their place and role in the Armenian literature, as well as highlights the significance of the creative work of Gevorg Devrikyan. The connection between G. Devrikyan's works and outstanding figures of the Armenian culture is emphasized, and the problem of aestheticization of history is also presented. The works of the first period of the creative work of the writer, essays and stories, novels and historical novels, the collections of stories on historical and satirical themes are listed, indicating their place and role in the Armenian Soviet prose.

Gevorg Devrikyan's historical novels, which occupy a special place among the Armenian Soviet historical novels, have been also emphasized. The issues raised in these historical novels are relevant and portray the contemporary life. The importance of G. Devrikyan's historical novels, their educational and didactic nature, as well as the vivid manifestation of patriotism in them are emphasized.

The article also examines the writer's popular and scientific works, stressing the author's great contribution to this area. When reading popular and scientific works and articles, it is immediately noticeable that they came from the writer's pen: when

considering any issue or phenomenon, in addition to the conclusion itself, artistic summaries are presented here, and the portraits of great figures of the Armenian history and culture develop into artistic images. An important place is given to the work “The Great Armenian Figures”, intended for the readers being interested in the Armenian history, literature and culture.

The article also examines the collections of stories based on the medieval evidences. Depicting medieval copyists and manuscript illustrators in almost all of his works, G. Devrikian describes the conditions under which medieval parchment scrolls, tags (chants) and antunis (songs of homeless) were copied and created.

**Աննա Երկանյան** - Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ՀՊՏՀ ավագ դասախոս: Գիտական հետաքրքրությունները՝ նորագույն շրջանի հայ գրականություն: Հեղինակ է 8 գիտական հոդվածի և 1 մենագրության: [annajanyerkanyan@mail.ru](mailto:annajanyerkanyan@mail.ru)

**Анна Ерканян** – Кандидат филологических наук, старший преподаватель АГЭУ  
Научные интересы: новейшая армянская литература. Автор 8 научных статей и 1 монографии. [annajanyerkanyan@mail.ru](mailto:annajanyerkanyan@mail.ru)

**Anna Yerkanyan** – PhD in Philology, senior lecturer at ASUE Scientific interests: Contemporary Armenian Literature. Author of 8 scientific papers and 1 monography. [annajanyerkanyan@mail.ru](mailto:annajanyerkanyan@mail.ru)